

Ilona Kulak
Wydział Polonistyki
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Obraz społeczności wiejskiej utrwalony w ludowych nazwach roślin (na przykładzie leksyki górali rabczańskich)

Autoreferat pracy doktorskiej
napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Haliny Kurek

1. Wprowadzenie

Praca doktorska sytuuje się na pograniczu etnolingwistyki i dialektologii, a jej celem jest rekonstrukcja obrazu społeczności wiejskiej utrwalonego w nazewnictwie roślin. Baza leksykalna obejmuje nazwy gatunków zielnych oraz drzewiastych (zarówno dzikorosnących, jak i uprawnych), których motywację potrafili wskazać informatorzy.

2. Charakterystyka materiału językowego oraz terenu badań

Materiał językowy (liczący 651 nazw roślin określających ponad 260 gatunków) zgromadziłam w latach 2016–2017 podczas nieoficjalnych rozmów z mieszkańcami dziewięciu miejscowości położonych w południowo-zachodniej części Małopolski, zamieszkiwanych przez górali rabczańskich. Informatorami były osoby z pokolenia najstarszego oraz średniego, które pamiętają jeszcze fitonimy gwarowe. Najczęściej prowadziłam rozmowy indywidualne, choć zdarzały się również wywiady z parą respondentów oraz badania w grupie rodzinnej. Podstawą wywiadów z informatorami był album z fotografiami roślin. Respondentom stawiałam zasadnicze pytanie o motywację każdej wymienionej nazwy.

Materiału językowego nie ograniczyłam do słownictwa dyferencyjnego. Do badań włączyłam także wyrazy ogólnogwarowe oraz leksykę wspólną różnym odmianom polszczyzny (Markowski 1992, 16), uznałam bowiem, że pominięcie słownictwa ogólnopolskiego czyni obraz rzeczywistości wiejskiej uboższym (Pelcowa 2017, 14; Kaś 2011, 13). Taki wybór powoduje jednak, że zbiór jednostek tworzą fitonimy z różnych źródeł, zarówno te powstałe na gruncie gwarowym, jak i zapożyczenia, kalki czy też nazwy odziedziczone z epoki prasłowiańskiej (Waniakowa 2012, 139–187). Proces nominacji większości określeń nastąpił zatem wieki, a nawet tysiąclecia wcześniej, niekiedy na innym

obszarze językowym, w oparciu o dostrzeżone ówczasnie cechy roślin. Współcześnie motywacja poszczególnych fitonimów odkrywana jest więc na nowo, odpowiednio do obowiązujących w danej społeczności wierzeń i przesądów, ogólnej wiedzy czy pewnych praw natury, które tworzą wspólną bazę doświadczeniową mieszkańców wsi (Waniakowa 2012, 66, 115–116; Kurek 2003, 41).

3. Założenia i rozwiązania metodologiczne

W badaniach obrazu społeczności wiejskiej przyjąłam założenie, że w umyśle człowieka istnieje pewna struktura pojęciowa, która przechowuje potoczną, społeczną i nieświadomą interpretację rzeczywistości, a utrwała ją system danego języka – gramatyka oraz leksyka. Założenie to jest kontaminacją dwóch fundamentalnych eksplikacji *językowego obrazu świata*, mianowicie definicji Jerzego Bartmińskiego (2007, 14), dla którego JOS jest potoczną interpretacją rzeczywistości z punktu widzenia przeciętnego użytkownika języka, oraz Renaty Grzegorzczkovej, która rozumie wspomniany termin jako „strukturę pojęciową utwaloną [...] w systemie danego języka” (Grzegorzczkova 2004, 41). Analiza nazw roślin jako rezultatów procesów myślowych człowieka może zatem prowadzić do rekonstrukcji obrazu danej społeczności.

Jak zaznacza Ryszard Tokarski, odtworzenie sposobu postrzegania świata przez użytkowników języka wymaga szukania regularności (Tokarski 1993, 357) nie tylko na płaszczyźnie znaczenia, lecz także na poziomie motywacji semantyczno-kulturowej (Tokarski 2004, 73). Istotne dla danej społeczności procesy porządkowania czy „oswajania” świata kryją się bowiem za aktami nominacji językowej (Tokarski 2012, 249). W niniejszej rozprawie jako sposób organizowania leksyki motywowanej cechami desygnatu oraz jego użytecznością przyjąłam więc – za Małgorzatą Brzozowską – *kategorie doświadczeniowe*. Wspomniana badaczka definiuje je jako „kategorie występujące w systemie pojęciowym danej kultury, zdeterminowane przez doświadczenia jej nosicieli” (Brzozowska 2000, 145). W związku z tym, że zgromadzony materiał obejmuje także nazwy, których motywacje wykraczają poza ramy doświadczeniowe, a ich podstawy onomazjologiczne oparte są na ludowych wierzeniach magicznych, religijnych oraz skojarzeniach kulturowych, do pracy wprowadziłam – obok terminu *kategorie doświadczeniowe* – także termin szerszy – *kategorie kulturowe*.

Kierując się eksplikacjami użytkowników języka, przyporządkowałam zebrane słownictwo do kilkudziesięciu kategorii, takich jak *kształt, barwa, smak, właściwości lecznicze, magia* itd. W ramach niektórych z nich wyodrębniłam podkategorie, wprowadzające dodatkowe, wewnętrzne rozróżnienia, np. *barwa kwiatów, barwa owoców, barwa liści*. Ze

względu na wielość segmentów, ujmujących różne podstawy onomazjologiczne, wyróżnione kategorie podzieliłam na cztery nadrzędne grupy, mianowicie 1) cechy desygnatu, 2) czas i miejsce występowania roślin, 3) użyteczność i nieprzydatność roślin oraz 4) odniesienia i skojarzenia kulturowe. Czynnikiem decydującym o przynależności do wymienionych zbiorów był typ motywacji.

I tak: pierwsza grupa (*Cechy desygnatu*) obejmuje nazwy motywowane wyglądem, smakiem, zapachem i innymi właściwościami roślin, a zatem te jednostki, które powstały w związku z przyjęciem przez użytkownika języka wąskiego punktu widzenia. Grupę drugą (*Czas i miejsce występowania roślin*) tworzą nazwy odnoszące się do pory kwitnienia, czasu wydzielania zapachu, miejsca występowania oraz pochodzenia, czyli określenia powstałe w wyniku uwzględnienia przez podmiot nominujący szerokiego punktu widzenia. W grupie trzeciej (*Użyteczność i nieprzydatność roślin*) znalazły się nazwy wskazujące np. na możliwość wykorzystania roślin w lecznictwie) czy też ich nieprzydatność w gospodarstwie. Zbiór ten scala zatem fitonimy, w których strukturze utrwalony został pozytywny lub negatywny wpływ na życie człowieka oraz jego otoczenie. Ostatnią grupę stanowią zaś nazwy odzwierciedlające elementy kultury ludowej: magię, religię, wierzenia, a także różnorodne skojarzenia związane z roślinami. Omówiony podział odzwierciedla kierunek analizy – od tego, co powierzchowne, najłatwiej dostrzegalne, konkretne, obiektywne, ku wartościom niematerialnym, kulturowym.

4. Struktura rozprawy

Początkowe rozdziały pracy poświęciłam kwestiom teoretycznym. Omówiłam założenia etnolingwistyki (*Wstęp*), rozwiązania metodologiczne (rozdział I) oraz miejsce eksploracji terenowej od strony geograficzno-historycznej (rozdział II). Podjęłam się także charakterystyki społeczno-językowej mieszkańców wsi okolic Rabki. Omówiłam kolejno: strukturę ludności, przemiany językowe społeczności wiejskiej oraz system fonologiczny najstarszego pokolenia mieszkańców wsi (rozdziały II–IV). W części teoretycznej przybliżyłam ponadto badania nad związkiem języka i kultury, zagadnienie językowego obrazu świata wraz z wyznacznikami i sposobami jego rekonstrukcji, stan polskich badań nad nazwami roślin oraz różne koncepcje podziału jednostek leksykalnych (rozdziały V–VII), które wpłynęły na autorską typologię zgromadzonych nazw.

Najobszerniejszą część pracy (rozdział VIII) stanowi analiza ludowych nazw roślin zgodna z zaproponowanym podziałem jednostek. Jak już wspomniałam, rozdział ten podzieliłam na cztery części: *Cechy desygnatu*, *Czas i miejsce występowania rośliny*, *Użyteczność i nieprzydatność roślin* oraz *Odniesienia i skojarzenia kulturowe*. Każda z nich obejmuje natomiast

szczegółowe podpunkty, równe wyodrębnionym przeze mnie kategoriom doświadczeniowym i kulturowym. Zasadniczą część pracy stanowi rozdział dziewiąty, w którym omówiłam cechy wspólnoty wiejskiej pośrednio utrwalone w ludowych nazwach roślin, np. antropocentryzm, arystokratyzm czy religijność.

Rozprawę wieńczy krótkie podsumowanie (*Zakończenie*), zaś dopełnienie pracy stanowią *Słownik ludowych nazw roślin*, wskazujący motywację zebranych jednostek leksykalnych, oraz alfabetyczny spis gatunków roślin i przypisanych im nazw ludowych (*Aneksy*).

5. Rezultaty badań

Przeprowadzona analiza fitonimów, ukierunkowana na odkrycie prawidłowości w sposobie nazywania roślin, pozwoliła odtworzyć możliwie całościowy i spójny obraz wspólnoty wiejskiej, na który składa się kilkanaście cech typowego mieszkańca wsi. Za najistotniejsze – najsilniej utrwalone w leksyce botanicznej – uznać należy: antropocentryzm, antropomorfizm, arystokratyzm, czarno-białe wartościowanie rzeczywistości, zmysłowe postrzeganie świata, instrumentalny typ racjonalności, konkretność, praktycyzm, przywiązanie do religii katolickiej oraz wiarę w magię.

Antropocentryzm ujawnia się w fitonimach ludowych przede wszystkim przez nawiązania do określeń człowieka bądź jego części ciała, por. *pańeńka, sérotka, guńóvjeńka, modre ocka, ięzyk teśćovej*. Na podmiotowym spojrzeniu opierają się także nazwy bazujące na leksyce odwołującej się do chorób lub dolegliwości, por. *bźdźoχ, anğieńka, bjeńuec*, czy jednostki roślinne, które odzwierciedlają potrzeby egzystencjalne człowieka, zarówno podstawowe (np. jedzenie), por. *olejńnik, kjeńubaśńnik, varmus*, jak i wyższe – pragnienie dobra, zdrowia, miłości oraz poczucia bezpieczeństwa, por. *vrotyc, miuosne źele, źyfko ščyśća, gźmotńnik*. Antropocentryczny punkt widzenia ewokują ponadto derywaty wskazujące na negatywne oddziaływanie, szkodliwość lub nieprzydatność, por. *ostrzyźńica, pażyńica, trujak, pśe mlyko, gaži mleč, vılče mlyko*.

Szczególnością odmianą antropocentryzmu jest antropomorfizm – „postawa, zgodnie z którą opisuje się przyrodę i wyjaśnia się zjawiska fizyczne przy użyciu wzorca cech ludzkich i ludzkiego sposobu postępowania” (Piątek 1988, 12). W ludowych nazwach roślin tego typu spojrzenie na świat przejawia się zasadniczo na dwa sposoby: w ujmowaniu osób boskich na wzór człowieka oraz w przypisywaniu roślinom cech typowo ludzkich. Taki sposób motywacji widoczny jest np. w legendach ajiologicznych objaśniających pochodzenie fitonimów, np. *Boze źyfko* (Bóg jako gospodarz), *totys* (Matka Boską jako zwyczajna kobieta), *źevo Pana*

Jeżusa (brzoza prowadzi Mędrców do Jezusa) czy *vježba pučonca* (drzewo płacze nad losem Świętej Rodziny). Ludzkie emocje i uczucia są także punktem odniesienia dla nazw typu: *pučunce zbuŕki* (opuszczone łodygi jako objaw smutku rośliny), *ghevoš* czy *uražnik* (gniew, obraza jako rezultat przykrych doznań rośliny przy każdorazowym dotknięciu jej przez człowieka).

Arystokratyzm mieszkańców wsi, czyli zgodna z antropocentryzmem postawa wyższości człowieka wobec zwierząt (Kempf 1985, 126), realizuje się przede wszystkim w fitonimach z komponentem animalistycznym. Określenia typu *vilca borufka*, *vilce žele* czy *gaži mleč* nazywają zwykle rośliny trujące, a ich funkcja ostrzegawcza stanowi rezultat skojarzeń z groźnymi zwierzętami. Takie jednostki, jak *kobylak*, *šfioxa* bądź *gyše žele* odsyłają do gatunków nadających się jedynie na pokarm dla zwierząt. Fitonimy *psā trāva*, *psē mlyko*, *psāra* itp. – poprzez asocjacje z negatywnym stereotypem *psa* – utrwalają natomiast zupełny brak wartości danej rośliny.

Dwubiegunowe (czarno-białe) wartościowanie rzeczywistości pozajęzykowej znajduje m.in. wyraz w ocenie roślin dokonywanej z praktyczno-życiowego punktu widzenia społeczności wiejskiej, co widoczne jest w takich antynomiach, jak np. użyteczny : nieużyteczny, jadalny : niejadalny, prawdziwy : nieprawdziwy, uprawny : dziki, nieszkodliwy : szkodliwy itd., por. *pravživy zvonek* : *zvonek*, *borufka* : *vilca borufka*.

Ludowe nazwy botaniczne potwierdzają również, że społeczność wiejska percypuje rzeczywistość, kierując się wrażeniami zmysłowymi. Główne źródło poznania stanowi wzrok, dlatego mówiący zwracają przede wszystkim uwagę na barwę kwiatów czy owoców oraz na ich kształt (lub ogólny wygląd), por. *modry kfižatek*, *cernica*, *zbunecek*, *pantofelnik*, *šfiškje ušy*, *kūniki*. Znacznie rzadziej w trakcie nominacji wykorzystywane są inne zmysły: dotyk, smak, węch oraz słuch, por. *moŕčlica*, *suxar*, *kfašne žele*, *smrotki*, *skšyp*. Niekiedy przy tworzeniu fitonimów podmiot wykorzystuje jednocześnie różne zmysły, por. *sadeuko* (wzrok, dotyk), *vačiki* (wzrok, dotyk), *suce mlyko* (wzrok, dotyk, smak, węch), *nocna fižouka* (wzrok, węch).

O racjonalności instrumentalnej świadczy pośrednio m.in. leksyka roślinna nawiązująca do praktyk, które miały przywracać zdrowie, por. *vžodovjec*, *zrost*, *uročnik*. Ten typ racjonalności widoczny jest również w kształtowaniu przestrzeni na wzór własnego, lokalnego otoczenia, co ujawnia się w legendach ajtiologicznych, por. *vježba pučonca*, *ževo Pana Jeżusa*. Adaptacja dziejów biblijnych do znanego ludziom środowiska ułatwia bowiem

„prostemu” człowiekowi funkcjonowanie w otaczającej rzeczywistości i pozwala lepiej rozumieć świat (Kurek 2003, 46).

Z racjonalnością instrumentalną łączy się ponadto konkretne widzenie rzeczywistości pozajęzykowej. Ten sposób myślenia powoduje, że podmiot w akcie nominacji zwraca uwagę na określony, istotny szczegół desygnatu, który zostaje utrwalony w nazwie. Fitonimy wskazują zatem na konkretny zapach rośliny, por. *śmiyrżele*, *grošek paχnoncy*, jej smak, por. *gorčyca*, *kfašnica*, *kočerпка*, kolor, por. *bjeluň*, *modrak*, *zuotník*, *žuučec*, czy kształt, por. *žvonek*, *gruboš*, *serduška*. Nazywane obiekty postrzegane są też w ściśle sprecyzowanej przestrzeni, por. *borufka*, *lyscák*, *pšylaščka* oraz w dokładnie określonym czasie, por. *grudník*, *ješy-ňák*, *majuška*, *piervjosnek* (por. Kurek 2004, 153). Dyspozycja poznawcza ukierunkowana na konkretne widzenie świata odzwierciedla się również w nazwach roślin związanych z lecznictwem, por. *anđiňka*, *gl'išnik*, *vžodovnik*, praktykami magicznymi, por. *gžmotník*, *lupčyk*, *uročnik*, czy nazwach motywowanych właściwościami użytkowymi, por. *gešufka*, *kobylak*, *šfínoχa*.

Zgromadzony materiał badawczy pokazuje także, że ludność wiejską cechują praktycyzm oraz utylitaryzm. W liczne fitonimy wpisano bowiem możliwe zastosowanie gatunków w życiu codziennym, por. *χerbatník*, *kļeubašnik*, *olejnik*. Praktyczno-użytkowe podejście wiejskiej społeczności odzwierciedlają ponadto nazwy związane z zabiegami leczniczymi, por. *anđiňka*, *bļeguňec*, *gl'išnik* czy jednostki ostrzegające przed zatruciem daną rośliną, por. *mordovnik*, *truják*.

Niewątpliwie jednym z najbardziej wyrazistych składników wizerunku mieszkańców wsi jest wiara w magię, która przenika wszystkie płaszczyzny życia tradycyjnej wspólnoty. W ludowych nazwach roślin odzwierciedlają się jednak tylko niektóre jej aspekty, np. przekonanie o czarodziejskiej mocy roślin. Miały one np. przywracać zdrowie, por. *ževjynčošiu*, *pšyvrotník*, zapewniać ochronę przed niebezpiecznymi zjawiskami przyrody, por. *gžmotník*, *pierũnica*, czy przynosić miłość i szczęście, por. *lupčyk*, *miuosne žele*, *žyfko ščχšća*. Zgromadzony materiał potwierdza również wiarę w uroki, por. *uročnik*, oraz istnienie tajemnych, destrukcyjnych sił, por. *netota*, *toješć*, *d'žabelski kfjatek*.

Nazwy roślin utrwalają z drugiej strony przywiązanie do katolicyzmu. Wiara chrześcijańska zaznacza się m.in. w sakralizacji niektórych gatunków botanicznych, por. *Boze žyfko*, *ževo Pana Jezusa*. Wyrazem ludowej religijności są także nazwy tych roślin, które dookreśla się imieniem osoby boskiej lub świętej w wyniku różnorodnych skojarzeń między

wyglądem desygnatów a atrybutami danej postaci czy też wyobrażeniami o jej częściach ciała lub elementach stroju, por. *klucyki Śfjyntego Pjotra, Boze licko, vjoski Matki Boskijj, pantofelki Matki Bozej*. Omawiane fitonimy odzwierciedlają również pośrednio zwyczajowe formy pobożności, takie jak kult świętych oraz kult ich wizerunków, por. *lilja Śfjyntego Juzefa, lil'ja Śfjyntego Antuńnego*.

Ponadto słownictwo roślinne pozwala sądzić o prostocie, bezpośredniości, rubasznym poczuciu humoru i przenikliwości mieszkańców wsi, a także ich tendencji do posługiwania się stereotypami. Prostota ujawnia się m.in. w spontanicznym, niewyszukanym sposobie tworzenia nazw. Podmiot w akcie nominacyjnym nie sili się na wyszukane metafory, lecz tworzy fitonimy dzięki najprostszym, intuicyjnym skojarzeniom, por. *ceglarka, mordovnik, pantofelek*. Z prostotą łączy się bezpośredniość mieszkańców wsi, którą implikują m.in. jednostki o przejrzystej wartości motywacyjnej, a zatem odzwierciedlające wprost daną cechę rośliny bądź miejsce jej występowania, por. *suxar, žuućec, grudnik, borufka*, czy też leksemymy o dużej wyrazistości ekspresywnej, na przykład nazwy, które odwołują się do intymnych części ciała, por. *stulidupa, korćpka, ksyze jãjka*, lub wstydlivych przypadłości, por. *bjeguńec, bżoχ*. W wymienionych jednostkach leksykalnych manifestuje się jednocześnie rubaszne poczucie humoru, które pozwala przełamać tabu nałożone na intymną sferę życia.

O tym, że społeczność wiejska jest wnikliwym obserwatorem rzeczywistości, świadczą także fitonimy, których powstanie wiązało się z dostrzeżeniem złożonych zjawisk biologicznych, takich jak obracanie się kwiatów w kierunku Słońca, por. *suonećnik*, zwijanie się płatków o zmierzchu, por. *tul'ipan, zavilec*, rozsiewanie nasion przez wiatr, por. *vjatrove žele*, czy też periodyczność rozwoju, por. *sedmijolatka*.

Wyrazem skłonności mieszkańców wsi do stereotypizowania i upraszczania rzeczywistości są gwarowe nazwy roślin, które łączą się z wizerunkami ludzi utrwalonymi w świadomości „prostego” człowieka, zarówno pozytywnymi, por. *pańenka, šerotka, vdufka*, jak i negatywnymi, por. *žat, pijańica, raifura, žydoska višna*. Ludowe nazwy roślin pokazują również, jak głęboko w świadomości społecznej zakorzenione są schematyczne wyobrażenia zwierząt, co ilustrują omówione wcześniej fitonimy z komponentem animalistycznym, np. *vilče žele, gaži mleč* czy *psiarka*.

W mniejszym stopniu przejawiają się w fitonimach: ajtiologizm ludowy, brak świadomości dystansu czasowego, socjomorfizm czy wrażliwość mirakularna. Wyrazem ajtiologizmu mogą być takie nazwy, jak *Boze žyfko* (roślinę bowiem, zgodnie z przekonaniem

mieszkańców wsi, zasadził Bóg) czy *rdest plamisty* (plamy na liściach są rezultatem dotknięcia ich przez Matkę Boską). Brak świadomości dystansu temporalnego „między kontaminowanymi zdarzeniami i postaciami” (Zowczak 2013, 23) ujawnia się natomiast w przedstawionych przez respondentów legendach, które wyjaśniają motywację takich fitonimów, jak np. *vítěžba puačonca* czy *ževo Pana Jezusa*. Przytaczane zdarzenia biblijne rozgrywają się w scenerii typowej dla polskich wsi, co sugeruje, że życie Jezusa i Maryi zostało przeniesione w bliżej nieokreślonej współczesności.

Socjomorfizm, a więc skłonność do wyobrażania sobie hierarchii panującej w Królestwie Niebieskim na wzór porządku znanego ze wsi pańszczyźnianej (Zowczak 2013, 52), zarysowuje się w legendzie wyjaśniającej pochodzenie nazwy *Boze žyfko*. Stwórca został w niej bowiem przedstawiony jako dobry gospodarz. Związana z religijnością wrażliwość mirakularna – pragnienie doświadczenia cudów (por. Hemka, Olędzki 1990) – zaznaczyła się zaś w motywacjach takich nazw, jak np. *ževo Pana Jezusa* (brzoza w cudowny sposób doprowadza Trzech Króli do nowonarodzonego Dzieciątka), *rdest plamisty* (na liściu, który dotyka Matka Boska pojawia się plama).

Określenia roślinne są ponadto wyrazem ścisłego związku człowieka z naturą. Relacja ta odzwierciedla się choćby w nazwach, które odwzorowują realia środowiskowe, a więc np. w fitonimach motywowanych miejscem występowania roślin, por. *bagno*, *borufka*, *pšylaščka*, czy też w słownictwie utrwalającym czas występowania desygntów, por. *majovňicka*, *žimovit*.

Ludowa leksyka botaniczna implikuje także, choć w sposób fragmentaryczny, tak istotne składniki ludowego obrazu świata, jak: etnocentryzm, fundamentalne znaczenie rodziny i pracy czy ogląd rzeczywistości determinowany przez przeszłość. Poczucie odrębności podmiotu nominującego, opierające się na opozycji *swoje* : *obce*, sugerują przede wszystkim nazwy roślin motywowane pochodzeniem, por. *amarykùn*, *veňđerka*, *šfapka*. Do więzi społecznych bądź ich braku nawiązują z kolei takie nazwy, jak np. *bratek*, *język teščovej*, *vdufka*, *šerotka*, zaś do pracy – m.in. leksemy przywołujące ważne w gospodarstwie zwierzęta, por. *gęsufka*, *šfňořa*, *kobylak*, *vole *ocy*, czy przedmioty, por. *kosy*, *viduak*, *mjotua*. Miniony świat odbija się natomiast w wielu nazwach roślin odwołujących się np. do dawnych potraw, por. *varmus*, *baršnica*, chorób, por. *tryndovňik*, systemu pieniężnego, por. *talary*, czy też ziołolecznictwa, por. *vžodovňik*, *zrost*.

Jak łatwo zauważyć, wśród wymienionych jakości znajdują się zarówno te typowe dla polskich zbiorowości wiejskich, jak i ogólne, charakterystyczne dla społeczności ze

słowiańskiego czy – szerzej – europejskiego kręgu kulturowego. Zrekonstruowanego obrazu nie sposób bowiem rozdzielić na wiejski i „niewiejski”, co wynika z przyjętego założenia, że materiał językowy obejmuje słownictwo gwarowe oraz leksykę wspólną różnym odmianom polszczyzny. Odkrywanie motywacji fitonimów przez członków wiejskiej wspólnoty mimowolnie prowadzi zatem do poznania nie tylko samej zbiorowości wiejskiej, lecz także – człowieka w ogóle, choć trudno określić, w jak dużym stopniu. Dokonanych spostrzeżeń nie można mimo to utożsamiać z obrazem ogólnopolskim czy ponadnarodowym, gdyż podstawą w szukaniu regularności, pozwalających odkryć utrwalone w nazwach spojrzenie na rzeczywistość, są eksplikacje gwarowe. Z pewnością można jednak stwierdzić, że obraz świata mieszkańców polskiej wsi przynajmniej częściowo pokrywa się z obrazem świata innych Słowian (i szerzej – Europejczyków).

Bibliografia

- Bartmiński J., 2007, *Językowe podstawy obrazu świata. Wydanie drugie uzupełnione*, Lublin.
- Brzozowska M., 2000, *Derywaty onomazjologiczne (asocjacyjne) w językowym obrazie świata*, [w:] A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), *Język a Kultura*, t. 13, *Językowy obraz świata i kultura*, Wrocław, s. 143–152.
- Grzegorzczak R., 2004, *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin, s. 39–46.
- Hemka A., Olędzki J., 1990, *Wrażliwość mirakularna*, „Polska Sztuka Ludowa” 44, nr 1, s. 8–14.
- Kaś J., 2011, *Słownik gwary orawskiej*, t. I–II, Kraków.
- Kempf Z., 1985, *Wyrazy „gorsze” dotyczące zwierząt*, „Język Polski” LXV, z. 2–3, s. 125–144.
- Kurek H., 2003, *Przemiany leksyki gwarowej na Podkarpaciu*, Kraków.
- Kurek H., 2004, *Językowy obraz świata wiejskiego obszaru językowo-kulturowego*, [w:] M. Wojtak, M. Rzeszutko (red.), *W kręgu wiernej mowy*, Lublin, s. 147–162.
- Markowski A., 1992, *Polshczyzna końca XX wieku*, Warszawa.
- Pelcowa H., 2017, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. 5, *Świat roślin*, Lublin.
- Piątek Z., 1988, *Aspekty antropocentryzmu*, Kraków.
- Piwowarski W., 1971, *Religijność wiejska w warunkach urbanizacji. Studium socjologiczne*, Warszawa.
- Stomma L., 1986, *Antropologia kultury wsi polskiej XIX w.*, Warszawa.

- Tokarski R., 1993, *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2, *Współczesny język polski*, Wrocław, s. 335–362.
- Tokarski R., 2004, *Językowy obraz świata w metaforach potocznych*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin, s. 65–81.
- Tokarski R., 2012, *O kilku zadaniach współczesnej semantyki leksykalnej*, [w:] H. Pelcowa, M. Wojtak (red.), *Słowa. Style. Metody*, Lublin, s. 247–259.
- Waniakowa J., 2012, *Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim. Zagadnienia ogólne*, Kraków.
- Zowczak M., 2013, *Biblia ludowa. Interpretacje wątków biblijnych kulturze ludowej*, Toruń.

Aneks

Wykaz cytowanych nazw roślin oraz ich motywacji

- an̄gińka** (pelargonia pachnąca, *Pelargonium graveolens*) ‘roślina, którą leczono anginę’
- amarykũn** (odmiana ziemniaka, *Solanum tuberosum*) ‘roślina, która pochodzi z Ameryki; też: bulwa tej rośliny’
- bagno** (knieć błotna, *Caltha palustris*) ‘roślina, która występuje na podmokłych, bagnistych terenach’
- baršńica** (podagrycznik pospolity, *Aegopodium podagraria*) ‘roślina, z której można było ugotować kwaśną zupę, przypominającą barszcz’
- bj̄eguńec** (prawdopodobnie bożodrzew gruczołowaty, *Ailanthus altissima*) ‘roślina lecznicza stosowana na biegunkę’
- bj̄eluń** (bieluń dziedzierzawa, *Datura stramonium*) ‘roślina o białych kwiatach’
- borufka** (borówka czarna, *Vaccinium myrtillus*) ‘roślina, która występuje w borze; też: owoc tej rośliny’
- Boze Źyfko** (bylica boże drzewko, *Artemisia abrotanum*) 1. ‘roślina o intensywnym, niezwykłym zapachu, który kojarzy się z Bogiem i tajemniczością’; 2. ‘jedna z roślin przynoszonych do święcenia; przypomina drzewko’; 3. ‘roślina, którą posadził Bóg’
- Boze l̄icko** (podbiał pospolity, *Tussilago farfara*) ‘roślina, której liście od spodu są gładkie i delikatne, przez co kojarzą się z Bożym policzkiem’
- bratek** (fiołek polny, *Viola arvensis*; fiołek trójbarwny, *Viola tricolor*) ‘roślina, która dobrze rośnie w kępkach, skupiskach jak wychowujący się razem bracia’
- bzd̄oχ** (rdest ostrogorki, *Polygonum hydropiper*) ‘roślina stosowana na wzdęcia’
- ceglarka** (pelargonia rabatowa, *Pelargonium zonale*) ‘roślina, której kwiaty są koloru cegły’
- cernica** (jeżyna fałdowana, *Rubus fruticosus* i inne podobne gatunki z tego rodzaju) ‘roślina, której owoce są czarne’
- d̄jabelski kf̄iatek** (kąkol polny, *Agrostemma githago*) ‘roślina przynosząca szkodę, chwast’
- zb̄ũneczek** (dzwonek jednostronny, *Campanula rapunculoides*; dzwonek polny, *Campanula rapunculus*; dzwonek rozpierzchły, *Campanula patula*; konwalia majowa, *Convallaria majalis*) ‘roślina, której kwiaty mają kształt dzbanków’
- zwonek** (dziurawiec zwyczajny, *Hypericum perforatum*; dzwonek jednostronny, *Campanula rapunculoides*; dzwonek polny, *Campanula rapunculus*; dzwonek rozpierzchły, *Campanula patula*; funkia późnokwiatowa, *Hosta tradiflora*; różne gatunki goryczki, *Gentiana*; konwalia majowa, *Convallaria majalis*; naparstnica purpurowa, *Digitalis purpurea*; naparstnica zwyczajna, *Digitalis grandiflora*; ostróżka polna, *Delphinium consolida*) ‘roślina, której kwiaty mają kształt dzwonek’

żewjńćośiu (dziewięciśl bezłodygowy, *Carlina acaulis*) ‘roślina, która daje dziewięć razy więcej mocy niż inne zioła’

żăt (łopian większy, *Arctium lappa*) ‘roślina, której kolczaste kwiaty zebrane w koszyczki zahaczają się np. o ubrania, sierść zwierząt i trudno je oderwać, co można porównać do natręctwa żebraka; też: owoc tej rośliny’

żewo Pana Jezusa (brzoza brodawkowata, *Betula pendula*) ‘drzewo, którego nazwa wiąże się z legendą: brzoza, której biała kora była widoczna z daleka w pochmurny dzień, doprowadziła Trzech Króli do miejsca narodzin Jezusa’

żyfko śćyśća (grubosz jajowaty, *Crassula opata*) ‘roślina, która ma przynosić szczęście, przypomina drzewo’

gaźi mleč (glistnik jaskółcze ziele, *Chelidonium majus*) ‘roślina, która zawiera sok mleczny; trująca, kiedy spożywa się ją w większych ilościach’

geśufka (prawdopodobnie chwastnica jednostronna, *Echinochloa crus-galli*) ‘roślina, którą jedzą gęsi’

gyśe źele (pięciornik gęsi, *Potentilla anserina*) ‘roślina, którą je ptactwo domowe, głównie gęsi’

głiśnik (glistnik jaskółcze ziele, *Chelidonium majus*) ‘roślina wykorzystywana do zwalczania pasożytów, np. glist’

gwońjeńka (głowienka pospolita, *Prunella vulgaris*) ‘roślina, której kwiaty przypominają główki’

gńewoś (niecierpek pospolity, *Impatiens noli-tangere*) ‘roślina, której owoce po dotknięciu pękają i zwijają się gwałtownie, jakby się gniewały’

gorčyca (gorczyca biała, *Sinapis alba*) ‘roślina, która ma gorzki smak’

grošek pačny (groszek pachnący, *Lathyrus odoratus*) ‘roślina, która ma strąki, owoce charakterystyczne dla grochu; wydziela silny, przyjemny zapach’

gruboś (grubosz jajowaty, *Crassula opata*) ‘roślina, która ma grube, mięsiste liście’

gźmotnik (przywrotnik pasterski, *Alchemilla pastoralis*) ‘roślina, która miała chronić przed burzą, której oznaką są m.in. grzmoty’

grudnik (szlumbergera ucięta, *Schlumbergera truncata*) ‘roślina, która kwitnie w grudniu’

gźmotnik (przywrotnik pasterski, *Alchemilla pastoralis*) ‘roślina, która miała chronić przed grzmotami’

ħerbatnik (dziurawiec zwyczajny, *Hypericum perforatum*) ‘roślina, z której parzyło się herbatę’

jeśy-ńak (różne gatunki astrów bylinowych, *Aster*) ‘roślina, która kwitnie jesienią’

jezyk teśćovej (sansewieria gwinejska, *Sansevieria trifasciata*) ‘roślina, której długie, szerokie liście przypominają kształtem język; ostre końce liści kojarzą się z charakterystycznym dla teściowych ostrym sposobem wypowiedania się’

kęubaśnik (lebiodka majeranek, *Origanum majorana*) ‘roślina używana m.in. jako przyprawa do kiełbas’

kobylak (szczaw lancetowaty, *Rumex hydrolapatum*) ‘roślina jedzona przez konie’

koćerpka (czeremcha zwyczajna, *Prunus padus*) ‘roślina, której owoce są cierpkie w smaku’

kũniki (tojad mocny, *Aconitum firmum*) ‘roślina, której kwiaty przypominają łby koni’

korćipka (czeremcha zwyczajna, *Prunus padus*) ‘roślina, która wydziela silny, nieprzyjemny zapach’

kosy (kosaciec syberyjski, *Iris sibirica*) ‘roślina, której długie, wąskie liście przypominają ostrza kos’

kśyze iąika (kokoryczka wielokwiatowa, *Polygonatum multiflorum*) ‘roślina, której gładkie, niepokryte włoskami torebki nasienne kojarzą się z narządami płciowymi księdza’

kfaśne źele (szczaw zwyczajny, *Rumex acetosa*) ‘roślina, której liście są kwaśne’

kfaśnica (borówka brusznica, *Vaccinium vitis-idea*) ‘roślina, której owoce są kwaśne’

klucyki Śfjyntego Pjotra (pierzwiśnka lekarska, *Primula officinalis*; pierzwiśnka wyniosła, *Primula elatior*) ‘roślina, której kwiatostany przypominają kształtem klucze, przez co kojarzą się ze Świętym Piotrem’

lilja Śfjyntego Antuńego (lilia biała, *Lilium candidum*) ‘roślina, którą widzi się często na obrazach przedstawiających Świętego Antoniego’

lilja Śfjyntego Frańciśka (lilia biała, *Lilium candidum*) ‘roślina, którą widzi się często na obrazach przedstawiających Świętego Franciszka’

lilia Świątego Józefa (lilia biała, *Lilium candidum*) 1. ‘roślina, którą widzi się często na obrazach przedstawiających Świętego Józefa’; 2. ‘roślina, która przez swoją symbolikę kojarzy się ze Świętym Józefem’

lupczyk (lupczyk ogrodowy, *Levisticum officinale*) ‘roślina, która według wierzeń ludowych miała sprawić, że ktoś kogoś polubi, pokocha’

lyscâk (leszczyna pospolita, *Corylus avellana*) ‘krzew, który rośnie w lesie’

miłosne żele (lupczyk ogrodowy, *Levisticum officinale*) ‘roślina, która miała obudzić w kimś miłość’

małownicka (konwalijka dwulistna, *Maianthemum bifolium*) ‘roślina, która kwitnie w maju’

małufka (mniszek pospolity, *Taraxacum officinale*) ‘roślina, która kwitnie w maju’

miotła (miotła zbożowa, *Apera spica-venti*) ‘roślina o rozgałęzionej wieszce przypominająca miotłę’

modrak (chaber bławatek, *Centaurea cyanus*) ‘roślina, która ma niebieskie kwiaty’

modre ocka (niezapominajka błotna, *Myosotis palustris*; niezapominajka leśna, *Myosotis sylvatica*; niezapominajka polna, *Myosotis arvensis*) ‘roślina, której drobne niebieskie kwiaty przypominają oczy’

modry kfiątek (chaber bławatek, *Centaurea cyanus*) ‘roślina, która ma niebieskie kwiaty’

mońclica (borówka brusznica, *Vaccinium vitis-idaea*) ‘roślina, której owoce są mączyste’

mordovník (tojad mocny, *Aconitum firmum*) ‘roślina trująca; u ludzi wywołuje torsje i biegunkę’

ńetota (widłak goździsty, *Lycopodium clavatum*) ‘roślina, której przypisywano czarodziejskie moce, dlatego nie można było wymawiać jej nazwy; *nie to ta*, czyli *to nie ta (roślina)*’

nocna fiżouka (prawdopodobnie lewkonia długopłatkowa, *Matthiola longipetala*) ‘roślina, która nocą wydziela silny zapach; jej kwiaty są koloru fiołków’

olejnik (rącznik pospolity, *Ricinus communis*) ‘roślina, z której wytwarza się olej rycynowy’

ostrzyżnica (jeżyna fałdowana, *Rubus fruticosus*) ‘roślina, która ma kolce, dziobie, kłuje’

pantofelek (obuwik pospolity, *Cypripedium calceolus*; tojad mocny, *Aconitum firmum*) ‘roślina, której kwiaty przypominają buty, pantofle’

pantofelki Matki Bożej (tojad mocny, *Aconitum firmum*) ‘roślina o niebieskich kwiatkach przypominających pantofle, które mogła nosić Matka Boska’

pantofelnik (obuwik pospolity, *Cypripedium calceolus*) ‘roślina, której kwiaty przypominają pantofle’

pańenka (flokse wiechowate, *Phlox paniculata*; mak polny, *Papaver rhoeas*; pelargonie rabatowa, *Pelargonium zonale*) ‘roślina, która ma ładne, kolorowe kwiaty, przez co kojarzy się z panną’

pażyńca (pokrzywa zwyczajna, *Urtica dioica*) ‘roślina, która parzy skórę’

pijańca (borówka bagienna, *Vaccinium uliginosum*) ‘roślina o owocach mających właściwości odurzające, powodujące oszołomienie’; (roślina zielna o licznych kwiatkach, rzadko spotykany gatunek) ‘roślina, której łodygi są pochylone, chwieją się jak nogi człowieka będącego pod wpływem alkoholu’

pijerna (przywrotnik pasterski, *Alchemilla pastoralis*) ‘roślina, która miała chronić przed uderzeniami pioruna’

pijerna (pierwiosnka lekarska, *Primula officinalis*; pierwiosnka wyniosła, *Primula elatior*) ‘roślina, która zakwita wiosną jako jedna z pierwszych’

pućnca zbuniki (kuklik zwisły, *Geum rivale*) ‘roślina, której kwiaty przypominają dzbanki, łodygi zwisają do ziemi, co kojarzy się z płaczem’

pravżivy zvonok (dzwonek jednostronny, *Campanula rapunculoides*; dzwonek polny, *Campanula rapunculus*; dzwonek rozpierzchły, *Campanula patula*) ‘roślina, której kwiaty mają kształt dzwoneczków; gatunek właściwy w odróżnieniu od innych roślin również zwanych *dzwonkami*’

psiarka (bliźniczka psia trawka, *Nardus stricta*) ‘jałowa, ostra trawa, która nie ma wartości gospodarczej’; (jabłoń dzika, *Malus sylvestris*) ‘drzewo, którego owoce są liche, małe, kwaśne, nie nadają się do jedzenia; też: owoc tego drzewa’

psara (bliźniczka psia trawka, *Nardus stricta*) ‘jałowa, ostra trawa, która nie ma wartości gospodarczej’

psâ trâva (bliźniczka psia trawka, *Nardus stricta*) ‘jałowa, ostra trawa, która nie ma wartości gospodarczej’

psê mlyko (wilczomlec z lancetowaty, *Euphorbia esula*; wilczomlec z sosnka, *Euphorbia cyparissias*) ‘roślina, która zawiera sok mleczny o nieprzyjemnym smaku i zapachu’

pšylaščka (przylaszczka pospolita, *Hepatica nobilis*) ‘roślina, która rośnie przy lesie’

pšyvrotník (przywrotnik pasterski, *Alchemilla pastoralis*) ‘roślina, która przywraca siły’

rajfura (narecznica samcza, *Dryopteris filix-mas*) ‘roślina, która się bardzo rozrasta, przez co skojarzenie z rajfurą – plotkarą’

rdest plamisty (rdest plamisty, *Polygonum persicaria*) 1. ‘roślina, której nazwa związana jest z legendą: Matka Boska, chodząc po świecie, dotknęła liść rdestu i pojawiła się na nim plama’; 2. ‘roślina, której liście mają zwykle ciemne plamy’

sadeuko (rozchodnik wielki, *Sedum elephium*) ‘roślina o grubych, mięsistych liściach’

serduška (drżączka średnia, *Briza media*) ‘roślina o sercowatych kłoskach’; (serduszka okazała, *Dicentra spectabilis*) ‘roślina o sercowatych kwiatach’

skšyp (skrzyp polny, *Equisetum arvense*) ‘roślina, która skrzypi przy zrywaniu czy tarcu’

šunonečnik (słonecznik zwyczajny, *Helianthus annuus*) ‘roślina, której kwiaty kierują się w stronę słońca’

smrotki (aksamitka rozpierzchła, *Tagetes patula*; aksamitka wąskolistna, *Tagetes tenuifolia*; aksamitka wzniesiona, *Tagetes erecta*) ‘roślina, która ma nieprzyjemny zapach’

stułidupa (prawdopodobnie tasznik pospolity, *Capsella bursa-pastoris*) ‘roślina stosowana w leczeniu biegunki’

suce mlyko (wilczomlec lancetowaty, *Euphorbia esula*; wilczomlec sosnka, *Euphorbia cyparissias*) ‘roślina, która zawiera gorzki sok mleczny o nieprzyjemnym, gorzkim smaku’

suxar (kocanki ogrodowe, *Helichrysum bracteatum*) ‘roślina o suchych kwiatach’

šfapka (odmiana ziemniaka, *Solanum tuberosum*) ‘roślina, która pochodzi z Niemiec; też: bulwa tej rośliny’

šedmjolatka (czosnek dęty, *Allium fistulosum*) ‘roślina, która w tym samym miejscu może rosnąć około siedmiu lat’

šerotka (stokrotka pospolita, *Bellis perennis*) ‘roślina niska, drobna, przez co kojarzy się z sierotą’

šfñoħa (podagrycznik pospolity, *Aegopodium podagraria*) ‘roślina, którą przeznaczano na paszę dla świń’

šfńškie ušy (egzotyczna roślina ozdobna o dużych liściach, być może gatunek z rodzaju antunium, *Anthurium*) ‘roślina, której kwiaty przypominają uszy świni’

šmijržele (aksamitka rozpierzchła, *Tagetes patula*; aksamitka wąskolistna, *Tagetes tenuifolia*; aksamitka wzniesiona, *Tagetes erecta*) ‘roślina, która ma nieprzyjemny zapach’

talary (jastrun właściwy, *Leucanthemum vulgare*) ‘roślina, której duże, okrągłe kwiaty przypominają talary’; (miesiącznica roczna, *Lunaria annua*); ‘roślina, której owalne, cienkie i srebrzyście błyszczące torebki nasienne przypominają talary’

toješć (tojęść pospolita, *Lysimachia vulgaris*) ‘roślina, której przypisywano czarodziejskie moce, dlatego nie można było wymawiać jej nazwy; *to ješčć*, czyli *to jest (ta roślina)*’

totys (rdest plamisty, *Polygonum persicaria*) ‘roślina, której nazwa związana jest z legendą: ludzie zbierający zioła do poświęcenia nie chcieli zerwać marnej rośliny, jaką jest rdest, więc ktoś (zwykle mówi się, że Matka Boska) zawołał do nich: *To też (weščcie)*’

tryndovńik (trędownik bulwiasty, *Scrophularia nodosa*) ‘roślina, której bulwiaste kłącze przypomina skórę zakażonego trędem’

trujžak (krzew z czerwonymi, pojedynczymi owocami) ‘roślina o trujących owocach’

tułipan (narcyz żonkil, *Narcissus jonquilla*; różne gatunki z rodzaju tulipanów, *Tulipa*) ‘roślina, której kwiaty tulą płatki na noc’

uražńik (niecierpek pospolity, *Impatiens noli-tangere*) ‘roślina, której owoce po dotknięciu pękają i zwijają się gwałtownie, jakby zostały urażone’

uročńik (tojęść pospolita, *Lysimachia vulgaris*) ‘roślina stosowana przy odczynianiu uroków’

vačiki (wełnianka wąskolistna, *Eriophorum angustifolium*) ‘roślina, której białe, puszyste owocostany przypominają waciki’

varmus (kminek zwyczajny, *Carum carvi*) ‘roślina, którą używano do gotowania warmużu – potrawy z ziół i zasmażonej mąki’

viduak (widłak jałowcowaty, *Lycopodium annotinum*; widłak goździsty, *Lycopodium clavatum*) ‘roślina, która przypomina widły’

víatrove žele (koper włoski, *Foeniculum vulgare*) ‘roślina o działaniu wiatropędnym’; (sporek polny, *Spergula arvensis*) ‘roślina, której kwiaty ulegają samozapyleniu przez działanie wiatru’

víěžba puačonca (wierzba płacząca, *Salix sepulcralis*) 1. ‘drzewo, którego długie, cienkie i giętkie gałęzie są pochylone, przez co kojarzą się z płaczącym człowiekiem’; 2. ‘nazwa związana z legendą o Świętej Rodzinie: drzewo osłoniło Maryję i Jezusa przed wojskiem Heroda’

vílca borufka (prawdopodobnie wawrzynek wilcze łyko, *Daphne mezereum*) ‘roślina, której trujące owoce przypominają jagody (borówki); występuje w lesie’

vílče mlyko (wilczomlec lancetowaty, *Euphorbia esula*; wilczomlec sosnka, *Euphorbia cyparissias*) ‘roślina, która zawiera trujący sok mleczny’

vílce žele (prawdopodobnie żmijowiec zwyczajny, *Echium vulgare*) ‘roślina trująca’

vdufka (gatunek z rodzaju *Scabiosa*, może driakiew lśniąca, *Scabiosa lucida*, lub driakiew wonna, *Scabiosa canescens*) ‘roślina, która zakwita pojedynczo, przez co kojarzy się z wdową’

venğjerka (odmiana śliwy domowej, *Prunus domestica*) ‘drzewo, które sprowadzono z Węgier; też: owoc tego drzewa’

vuoški Matki Boskijí (wierzbowka kiprzyca, *Chamaenerion angustifolium* = wierzbownica kiprzyca, *Epilobium angustifolium*) ‘roślina, której owłosiona torebka nasienna powstająca po przekwitnięciu kojarzy się z włosami Matki Boskiej’

vole #ocy (aster alpejski, *Aster alpinus*) ‘roślina, której kwiat z dużym, wypukłym środkiem przypomina oko wołu’

vrotyc (wrotycz pospolity, *Tanacetum vulgare*) ‘roślina, która wraca zdrowie’

vžodovíjec (roślina o podłużnych liściach, czasem kwitnąca; być może arnika górską, *Arnica montana*) ‘roślina, której liście przykładano na wrzody’

vžodovník (prawdopodobnie rutewka mniejsza, *Thalictrum minus*) ‘roślina stosowana w leczeniu wrzodów’

zavílec (zawilec gajowy, *Anemone nemorosa*) ‘roślina, której okrywa kwiatowa zwija się na wieczór’

zuoťník (nawłóć pospolita, *Solidago virgaurea*) ‘roślina o żółtych kwiatach’

zrost (żywokost lekarski, *Symphytum officinale*) ‘roślina lecznicza, stosowana często przy złamaniach kości, zwichnięciach; wpływa pozytywnie na zrastanie się kości’

žimovít (zimowit jesienny, *Colchicum autumnale*) ‘roślina, która kwitnie tuż przed zimą’

žuućec (rudbekia naga, *Rudbeckia laciniata*) ‘roślina, która ma żółte kwiaty’

žydoska víšňa (miechunka rozdęta, *Physalis alkekengi*) ‘roślina, której duży, rozdęty kielich skrywa tylko niewielki owoc przypominający wiśnię, przez co skojarzenie z oszustwem – stereotypowo przypisywanym Żydom’